

ikke uden talent. Den polstrede Ugle er et godt eksempel, og et eksempel til efterfølgelse. Den er netop kommet i nyt optryk (med moderne ud-

derefter udgiverens kommentarer. De er ofte befriende, altid vittige og i det store og hele drøbende for en holdning til kunsten, som ikke er

er paa bindet). Vi anbefaler den til to slags læsere: 1) læsere, som frygter lyrik, og 2) læsere, som skriver lyrik.

sund: Passiv ærbødighed. Paa den ene side viser antologien (bedre end nogen kronik), hvad det er de moderne digtere gør oprør imod hos

BERLINER BEITRÄGE ZUR SKANDINAVISTIK

Titel/
title: *Zurückbleiben. Tryk 1943–2001*

Autor(in)/
author: Erik M. Christensen

Kapitel/
chapter: »Værdier og Professorer«

In: Christensen, Erik M.: Zurückbleiben. Tryk 1943–2001. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2001

ISBN: 3–927229–04–0

Reihe/
series: Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Bd. 6

ISSN: 0933-4009

Seiten/
pages: 23–28

Diesen Band gibt es weiterhin zu kaufen. This book can still be purchased.

© Copyright: Nordeuropa-Institut Berlin und Autoren.

© Copyright: Department for Northern European Studies Berlin and authors.

Værdier og Professorer

En student rejser med skarp logisk sans tvivl om værdierne i foregående aars to store kultur-debatterende best-sellere, professorerne Løgstrup og Møllgaards bøger, der ellers er blevet modtaget med ærefrygt og begejstring.

Det er næsten ikke til at holde ud at skrive, og det kan være rædselsfuldt at læse: men alligevel – *Vi har ingen faste værdier!*

Hvad er det? og hvorfor ikke? spørger min uskyldige onkel, og så må vi til det igen: Hvis et menneske fuldt og fast er overbevist om, at noget udenfor ham selv – f.ex. Gud, Staten eller Videnskaben – har absolut realitet og stiller absolutte krav til ham, så kan han på dette grundlag fastlægge sin adfærd. Hvad der opfylder kravene er godt, hvad der ikke opfylder dem eller står i vejen for at opfylde dem er ondt. Således har dette menneske faste værdier.

Men hvis mennesket selv er altings målestok, så har vi ingen faste værdier, og det er just det, der er galt. Gud er død, – udtrykket stammer fra Nietzsche, og det betyder: vi tror ikke længere på Gud! Hans existens kan ikke bevises, og selvom ingen kan bevise, at han ikke eksisterer, så synes der ikke at være nogen særlig god grund til at tro, at han gør det. Hvis man nemlig antager existensen af fænomener, som man ikke kan bevise existensen af, så kan man ligeså godt tro på nisser og troldtøj og gengangere og ammetuehistorier. Men så er Gud altså død, og mennesket kan selv bestemme om det gider tro eller gider tvivle. Det nemmeste er naturligvis at konstatere, at om denne sag kan man ingen fornuftig mening have, og så lade være at have anden – og det er jo fornuftigt, men det overlader mennesket til sig selv, uden religiøse værdier.

Demokratiet er til for menneskenes skyld. Det enkelte menneskes velvære er demokratiets mål. Dette er smukt, men så snart vi kommer bort fra de mest firkantede spørgsmål om penge og tag over hovedet, så giver den de-

mokratiske idé os ingen støtte. Hvis nemlig samfundet er til for den enkeltes skyld, så er det til for Mig, og det er overladt til Mig, hvad jeg vil gøre ved den kendsgerning. Jeg kan ikke regulere min adfærd i vigtige spørgsmål efter, hvad der tjener samfundet bedst – for samfundet er jo til for min skyld. Masser af mennesker – henved 20 millioner – døde i 2 verdenskrige. Hvorfor? For at forsvare de samfund, som var til for deres egen skyld, og vel at mærke til for deres skyld her på jorden. Gud er jo død, så det er her og nu, det gælder. Det har ingen mening at ofre sit liv for noget somhelst, hvis livet er det eneste, man har.

I visse samfund forholder disse ting sig på en anden måde – dér er staten vigtigere end den enkelte, og hvis den enkelte hopper på ideen, så har han fået en værdimåler, som er større end han selv: Statens velfærd. Dr. Zhivago, i Pasternaks roman, er et menneske, der ikke hopper på ideen, og som gennemfører sit liv uden at knytte sig til tidens herskende tanke: Staten fremfor alt. Eftersom han er et smittende eksempel, kan man godt forstå, at russerne har forbudt bogen; men inden vi råber hurra for Zhivago bør vi betænke, at han er en troende kristen. Så kan man selvfølgelig sagtens klare sig; men den udvej gælder ikke for os: Gud er død.

Hvad endelig videnskaben angår, så er den på vej efter sandheden. Men hvad måles sandheden med? Med menneskeøjne, menneskeøren – mennesker, mennesker, mennesker! Vi er altings målestok i videnskaben, og derfor kan videnskaben ikke være vor målestok. Vi har, kort sagt, ingen faste værdier. Vi må selv ansætte dem, vi må selv bestemme, vi må selv, og det er vor ulykke. Heraf følger nemlig, at vi ikke kan sige, at når vi gør sådan eller sådan, så gør vi det for at tjene noget, som er større, end vi selv. Der eksisterer ikke noget, der er større end vi selv – og kun ud fra vor egen fordel er der mening i at handle. Men hvad er så vor fordel? Det ved vi ikke, når vi kommer bort fra de mest firkantede spørgsmål om penge og tag over hovedet. Vi ved ikke, om det er til vor fordel at handle på den ene eller den anden måde, for vi kan kun sjældent overskue handlingens konsekvenser, og tiden går, og vi har kun det samme liv – hvad skal vi gøre?

* * *

Vi er ikke alene med vor rædsel; det kan vi se af to ting: for det første er der stadig folk, der lader deres redningsforslag trykke i tykke bøger; for det andet

er der stadig folk, der køber bøgerne. Oplag efter oplag. K. E. Løgstrups »Den etiske fordring« (Gyldendal, 1956) har længe været en bestseller, og Holger Møllgaards »In Tyrannos« (Gyldendal, 1958) er for nylig blevet det. Vi ser på dem efter tur:

Løgstrup skelner (side 11) mellem »det religiøse budskab« og »det humane budskab« i Jesu forkyndelse, og han bestemmer sin bogs formål som et forsøg på at formulere det rent humane budskab. Han gennemgår derefter en lang række livsforhold – idet han tager konkrete situationer fra forskellige romaner og spørger, hvad disse situationer nu fortæller os om livet mellem mennesker. Er der et sæt spilleregler for dette liv, som kan formuleres rent humant?

For det første kan man mod denne fremgangsmaade indvende, at de situationer, Løgstrup analyserer, alle er taget fra kunstværker, og derved – per definition – rummer en livstolkning! Hvis altså Løgstrup analyserer kunstværkerne forsvarligt, så ender han ikke med at sige noget om livet selv, men med at sige, hvordan den ene eller den anden kunstner opfatter livet. Dette forhold forværres, når han især søger sin livsforståelse hos stærkt engagerede forfattere, som for eksempel D.H. Lawrence. Dette er den første indvending.

Den anden indvending er, at forfatteren selv – efter knap 200 siders hårdt arbejde på at formulere en etik (altså en værdiskala), som er uafhængig af åbenbarede sandheder – må opgive sit forsæt, og falder tilbage på de religiøse forudsætninger, som han hele tiden har villet holde udenfor. Vi kan side-stille to citater, som bedst viser fallitten:

Side 125: Den opgave, vi stillede os, gik ud på på rent human vis at karakterisere den holdning til det andet menneske, der er indeholdt i Jesu forkyndelse, alt imedens vi så bort fra dens religiøse indfatning.

Og side 195: Konflikten med den anti-metafysiske filosofi er og bliver uundgåelig. Fordringen, der går ud på at annullere gensidigheden, kan ikke bestå i det rum, som den anti-metafysiske filosofi henviser den til. Dens eensidighed forudsætter en magt, der har skænket den enkelte hans tilværelse og verden, og som samtidig melder sig som fordringens instans.

Men så er vi lige vidt, for vi kan ikke beskæftige os med fænomener, hvis existens ikke er bevist. For den ikke-troende giver det lige så meget mening at tale om julenissen på Grønland som om Gud i himlen. Det uklart sagte, er det uklart tænkte, og Løgstrups bog er fascinerende uklar. Den er rar at læse,

fordi den vidner om en varm forfatter, og når bogen er blevet angrebet, har det altid været bogen, og ikke forfatteren, man skød på. Måske bør jeg tilføje, at Løgstrups med-kristne og fagfæller ikke er enige med ham. Man hævder, at bogens tankegang heller ikke er til at akceptere teologisk, men den diskussion kan jeg ikke blande mig i.

* * *

Noget lignende gør sig gældende, når jeg læser Møllgaards »In Tyrannos«. Den kommer ind på så mange ting, som jeg ikke har begreb om, f.ex. kommunismens filosofiske forudsætninger, interne forhold i de romersk- og græsk-katolske kirker, og ting af den størrelsesorden. Hvad angår forfatteren, så må man beherske sig for ikke at bruge skældsord, i den grad bruger han dem selv. Men nu bogens budskab? Det viser sig at være såre enkelt og opbygget på dette grundlag:

Æggehvidestof er måske det vigtigste i enhver levende organisme. Æggehvidestofferne i mennesket har en halv-levetid på 80 dage; de opbygges og nedbrydes konstant, og med en halv-levetid på 80 dage kommer vi til det resultat, at æggehvidestofferne i et menneske hver 160 dage er komplet andre, komplet fornyede. Disse stoffers opbygning – vel at mærke de simpleste af dem – finder sted ved en kombination af 16 syrer, der skal forbinde sig i en bestemt rækkefølge, for at æggehvidestof kan opstå. I betragtning af, at 16 elementer kan forbinde sig på op mod 10.000 milliarder måder (tallet er Møllgaards), så kan man sige, at den nøjagtige og eneste anvendelige kombination er en statistisk usandsynlighed. Heraf afleder Møllgaard sin grundopfattelse af livet: det er en tilblivelse mod sandsynligheden. Men når livet er en tilblivelse mod sandsynligheden, så er man kun i pagt med livet ved stadig at udvikle sig, og heraf slutter Møllgaard at man også har pligt til at udvikle sin ånd: Stilstand er mod livets princip.

Mod dette grundsyn kan man indvende, at talen om sandsynlighed og usandsynlighed kun har mening, hvis den føres på statistisk grund. Man tager for eksempel 16 nummererede kugler ud af en pose, og det viser sig, at én bestemt kombination af numrene kun optræder hver 10.000 milliard'ene gang. Dette er statistik. Men tager man nu de 16 syrer, som skal til for at danne æggehvidestof, hvad så med dem? Forbinder de sig ikke hver gang? hver eneste gang til æggehvidestof? Jo, de gør – og sandsynligheden for at de bli-

ver ved, kan man slå op i en statistik over danskeres gennemsnitsalder. Møllgaard har altså rodet de »døde« kugler og de »levende« syrer sammen.

I forbindelse med syrerne er det meningsløst at tale om chancer for og chancer imod, at de kombinerer sig rigtigt. Derimod kunne det være interessant at finde ud af, hvorfor de altid forbinder sig rigtigt; men det handler bogen ikke om. Fra den falske sætning, at livet bliver til mod sandsynligheden, slutter forfatteren som sagt til, at åndeligt liv bør blive til. Det er en slutning, der for det første forudsætter adskillelse og lighed mellem liv og bevidsthed, og for det andet indfører et »bør«, som ikke stammer fra biologien, men fra en forud antaget værdiskala. Bogens grundlag er følgelig upræcist, og omslagets reklame med den videnskabelige holdning er sikkert skrevet af en etisk og ikke af en videnskabelig konsulent eller direktør.

Ved Møllgaards gennemgang af Sovjet-samfundet og dets livsfornægtende karakter ligger hovedvægten på, at kommunisterne ved antagelsen af visse uholdbare dogmer forsøger at standse deres undersåtters åndelig vækst. Det er et diktatur i lighed med den romersk-katolske kirkes: In Tyrannos. Men hvorfor er det så galt med tyrannier? Mig forekommer det, at tyrannier netop giver ånden de bedste betingelser for at vokse, mod sandsynligheden. Og liv er jo tilblivelse, mod sandsynligheden, eller er det trods alt ikke? Når Møllgaard angriber velfærdsstaten og den løse sexualmoral, så sker det på samme basis; også disse synes ham at hindre den åndelige vækst, hvorfor de må fordømmes.

Det er altså ikke nok, at hans hovedthese er falsk, men han gennemfører den ikke engang med konsekvens. Når man har konstateret dette, spiller det mindre rolle, at der er visse af forfatterens udredninger, man ikke kan følge, fordi man ikke har stor nok viden. Man er mindre imponeret, og man tvivler på forhånd på, om Møllgaard i disse sager er mere streng mod sig selv end i hine.

Endelig slår Holger Møllgaard med konsekvent inkonsekvens grunden væk under sig selv, når han i forbindelse med en udlægning af Niels Bohrs komplementaritetsteori konstaterer, at det er urimeligt heraf at ville udlede etiske følger; thi etik og naturvidenskab har ikke noget med hinanden at gøre:

Side 219: Udviklingen af karakter og samvittighed er et stykke historisk psykologi, ikke et område af atomfysikken. Såvel religiøse som irreligiøse mennesker bør derfor holde op at snakke fysik i forbindelse med diskussioner om karakter og samvittighed. Disse problemer ligger i et andet plan.

– og dermed har Møllgaard selv skitseret, hvad vi ovenfor har sagt om hans »tilblivelse imod sandsynligheden«, at man kan ikke udlede værdinormer af naturvidenskaben. Snot for sig, simpelthen.

Ingen af de to bøger giver, så vidt jeg kan se, mere end momentan lettelse fra livets alvor og værdi-problemets hårdknode. Måtte læsningen af dette have givet samme slags fred: 10 minutters pause.

[1959]